

WEGHOFER-VAD ERNA ALETTA

A TÖBBNYELVŰSÉG NYELVI IDEOLÓGIÁI OSZTRÁK ÉS PARTIUMI DISKURZUSOKBAN

Ausztriában a nyelvi sokszínűség kérdése mellett, hogy széleskörű tudományos viták témája, Romániával ellentétben sokkal inkább jelen van a média és politikai kommunikáció mindennapi színterén. A mindennapok közéleti diskurzusának szintjén sokkal gyakorlatiasabb és intenzívebb formában nyilvánul meg, mint romániai viszonylatban. Ez azonban távolról sem jelenti azt, hogy a romániai, azon belül a partiumi helyzethez hasonlóan a jogszabályok biztosította lehetőségek gyakorlati szinten is megvalósulnának. A nyelvi, nyelvhasználati kérdésekre vonatkozó előírásokat elsősorban a nyelvi jogokra vonatkozó dokumentumok, törvények és rendeletek szabályozzák mindkét régióban. Az állami szinten vitatott nyelvi kérdések kiindulópontja elsősorban az adott állam területén élő etnikai kisebbségek helyzete, és csak másodsorban vonatkoznak nyelvhasználati szokásaikra. Az etnikai kisebbségek helyzetére vonatkozó jogi keretet európai vonatkozásban elsősorban a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény¹ összegzi a ratifikáló országok számára kötelező jelleggel, a nyelvhasználatra vonatkozó legfontosabb irányvonalakat a szintén kötelező érvényű Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája² foglalja össze. Ugyan a fent említett dokumentumok elsősorban a kisebbségi nyelvhasználatra vonatkozó jogszabályi előírásokat hivatott biztosítani, nemzetközi szinten azonban elsősorban az általános nyelvhasználatra, azon belül is inkább a hivatali- és munkanyelv körüli diskurzusokra kerül a hangsúly.

A nyelvpolitikai viták mindenkori alapjai a résztvevők nyelvi ideológiái. Az osztrák közszolgálati és kereskedelmi médiában gyakorta találkozhatunk a mindennapok szintjén megnyilvánuló, nyelvi ideológiák által befolyásolt nyilatkozatokkal. Újságok szalagcímei, facebook oldalakon publikált bejegyzések címkéi vagy rádióban elhangzó interjúk és spotok mind-mind alapos bizonyítékai³ az uralkodó közhangulatnak „Pusztá-Putin”⁴ „Orbánisztán kom-

¹ <<https://www.coe.int/en/web/minorities/home>> (letöltve: 2019. 11. 02.).

² <<https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/about-the-charter>> (letöltve: 2019. 11. 02.).

³ BÖSE, Maria – KOGOJ, Cornelia: Minderheiten und elektronische Medien in Österreich. Von eingeschränkter Vielfalt an Öffentlichkeiten, *SWS-Rundschau* (42. Jg.), 3/2002, 293–307 p.

⁴ K. LENGYEL, Zsolt: *Das Ungarn-Bild der deutschen Medien. Entwicklungslinien nach*

mt hier”⁵, „ungarische Briganten Burgenlands”⁶. A román médiában lassan már mindennaposnak számítanak a nacionalista felhangú, uszító műsorok⁷, melyek segítségével politikusok játszi könnyedséggel befolyásolják tévénezők sokaságát: „Ungurii fac prăpad! Ce ne cer vecinii noștri. Au întrecut orice limită”⁸ vagy „Scandalos! Provocare în presa din Ungaria: »1 Decembrie, o anexare teroristă a Transilvaniei«”⁹ Ezáltal naprakész, hiteles képet kaphatunk az uralkodó nyelvpolitikai helyzetről. Egy régió, egy állam vagy más társadalmi, politikai egység nyelvpolitikáit akkor vizsgálhatjuk a legmegfelelőbbben, ha elemzésünket a komplex nyelvi helyzet feltárásával indítjuk.¹⁰ Ahhoz, hogy megismerjük az osztrák és romániai társadalomban uralkodó aktuális nyelvi ideológiákat, alaposan tanulmányoznunk kell a két ország kisebbségpolitikai irányelveit. Feltételezéseink szerint, noha az osztrák állam sokkal *európaibb* hozzáállást tanúsít a területén élő őshonos kisebbségeihez, mint például a román állam, a gyakorlat talán mégsem bizonyítja oly hatékonyan a kisebbségpolitikák jótékony hatását.¹¹

A partiumi és burgenlandi magyarok lélekszáma

Burgenland Ausztria egyik önálló közigazgatási egysége, Magyarországgal határos szövetségi tartománya. Egykor Magyarországhoz tartozott, 1919-ben a Saint Germain-i békeszerződés értelmében csatolták Ausztriához. Hasonlóképpen Magyarországtól a trianoni békediktátum értelmében elcsatolt történelmi, földrajzi terület a Partium, amely jelenleg nem önálló közigazgatási egység. Öt megye alkotja, Szatmár, Bihar, Máramaros, Szilágy és Arad. Összehasonlításunk alapját két határmenti, egykor Magyarországhoz tartozó területi egység alkotja, melynek területén napjainkban is nagyszámú magyar ajkú

1990 und thematische Schwerpunkte von 2010 bis 2016, <<https://www.pw-portal.de/die-anfeindung-rechtspopulistische-und-rechtsextreme-phaenomene-im-postsowjetischen-raum/40566-das-ungarn-bild-der-deutschen-medien>> (letöltve: 2019. 11. 02.).

⁵ <<https://kontrast.at/strache-orban-ungarn-medien/>> (letöltve: 2019. 11. 02.).

⁶ K. LENGYEL: i.m.

⁷ <<https://www.ard-wien.de/2020/01/29/orf-video-von-peter-klien-schlaegt-wellen-in-ungarn/>> (letöltve: 2019. 11. 02.).

⁸ Fordítás: Magyar vész! Mit kérnek szomszédaink. Minden határt átléptek! *Capital*, 2019. július 11., <<https://www.capital.ro/ungurii-fac-prapad-ce-ne-cer-vecinii-nostru-au-intrecut-orice-limita.html>> (letöltve: 2019. 11. 02.).

⁹ Fordítás: *Botrányos! Provokáció a magyarországi sajtóban! December 1, Erdély terrorista elcsatolása! Evenimentul Zilei*, 2019. december 3., <https://evz.ro/publicatie-ungara-1-decembrie-o-anexare-terorista-a-transilvaniei.html> > (letöltve: 2019. 11. 02.).

¹⁰ SPOLSKY, Bernard: *Language policy*, University Press, Cambridge, 2004, 45. p.

¹¹ SZOTÁK Szilvia: Az ausztriai kisebbség nyelvi jogai – különös tekintettel a magyar kisebbségre, In: NÁDOR Orsolya – SZARKA László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003, 204–220. p.

etnikai kisebbség él, és szoros társadalmi és gazdasági kapcsolatot ápol az anyaország határmenti településeivel. A 2011-es hivatalos népszámlálási adatoknak megfelelően Románia partiumi régiójában összesen 433 594¹² magyar nemzetiségű lakost tartunk számon. A legnagyobb magyar kisebbséget számláló partiumi megye Bihar, ahol a statisztikai hivatal adatainak megfelelően 2011-ben 138 441-en vallották magukat a magyar kisebbséghez tartozónak, míg a legdélebbi Krassó-Szörény megye csupán 5824 magyar anyanyelvű lakosnak ad otthont. A felsorolt hivatalos számadatok az elmúlt nyolc évben jelentős változást nem mutattak, ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról a tényről sem, hogy Romániára továbbra is nagyfokú elvándorlási és vendégmunkási kedv jellemző, talán kevésbé a határmenti megyékre.

A Partiummal szemben Burgenland jóval csekélyebb lélekszámú magyar közösséggel büszkélkedhet, a legutóbbi népszámláláskor 4705-en vallották magukat a burgenlandi őshonos kisebbséghez tartozónak. Ez a szám viszont egy olyan tartomány esetében, amely Magyarországgal határos, a jelenlegi gazdasági helyzetben egyáltalán nem mérvadó. A burgenlandi magyar érdekvédelmi szervezetek hivatalos önbecslése szerint nagyjából 25 ezerre tehető azon magyar anyanyelvűek¹³ száma, akik Burgenlandban dolgoznak vagy itt tanulnak, netán bejelentett lakcímmel rendelkeznek, de nem osztrák állampolgárok.¹⁴ Az osztrák statisztikai hivatal¹⁵ előzetes becslései szerint folyó év január 1-én 82 732 magyar állampolgár élt hivatalosan Ausztria területén. Az egyre növekvő szám elsősorban Burgenland tartományt érinti, de a hivatalos adatokat tekintve elmondható, hogy egész Ausztriában megnövekedett a magyar ajkú lakosok lélekszáma.

Az őshonos kisebbségi csoportokhoz tartozó lakosság számaránya a két régióban egymáshoz viszonyítva aránytalan, ennek ellenére számos közös vonás képezi összehasonlító tanulmányunk alapját: a közös kiindulópont a magyar kisebbségi őshonos nyelvcsoporthoz. Az általuk lakott területek eltérő történelmi időpontokban szomszédos országokhoz kerültek. Jogállásukról az adott állam a legfelsőbb szinteken rendelkezik, természetesen az európai szintű jogalkotással és ajánlásokkal összhangban.¹⁶

¹² <www.insse.ro> (letöltve: 2019. 11. 02.).

¹³ <<https://www.burgenland.at/politik/europa-internationales/eu-internationales/aktuelles-wissenswertes/detail/news/grenzueberschreitende-zusammenarbeit-mit-ungarn-weiter-intensiviert-2/>> (letöltve: 2019. 11. 02.).

¹⁴ BERÉNYI-KISS Hajnalka: From Law to Language Use Practices – A Case Study on Hungarian-Speakers in Austria, In: *Minority Representation and Minority Language Rights*, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2014, 15–40. p.

¹⁵ <https://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/bevoelkerungsstruktur/bevoelkerung_nach_migrationshintergrund/index.html> (letöltve: 2019. 11. 02.):

¹⁶ JUHÁSZ Hajnalka: A nyelvi jogok helyzete az Európai Unióban: korlátok és lehetőségek, In: EPLÉNYI Kata – KÁNTOR Zoltán: *Térvessztés és határtalanítás: a magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*, Lucidus kiadó, Budapest, 2012, 45–65. p.

Alkotmányos jogalkotás

Románia 1991-es alkotmányában rögzíti, hogy egységes, oszthatatlan nemzetállam, egyetlen hivatalos nyelve a román. Az őshonos kisebbségek jogi státuszára vonatkozóan szükségszerű néhány megjegyzést tennünk: a 2003-as alkotmánymódosítás szerint az alkotmány első cikke kimondja, hogy „Románia szuverén és független, egységes és oszthatatlan nemzetállam”¹⁷. A nemzetállam megfogalmazás elméletileg ugyan, de kizárja a kisebbségek létezését, és alárendelt állampolgárokká teszi őket államalkotó képességük hiányában.¹⁸ A második cikk kijelenti, hogy „A nemzeti szuverenitás a román nép sajátja, amely azt szabad, periodikus és tisztességes választásokon megalakult képviseleti szervein, valamint népszavazáson keresztül gyakorolja”¹⁹, közvetett módon elismerve ezzel azt, hogy a kisebbségi jogok védelme szerves része az emberi jogok védelmének.²⁰ Ehhez kapcsolódóan megjegyezzük, hogy az alkotmány 20. cikke szerint az emberi jogokat szabályozó nemzetközi szerződések elsőbbséggel bírnak az országos törvényekkel szemben. Ennek értelmében hasonló primátust élveznek a kisebbségi jogokat szabályozó szerződések, amelyek az egyetemes nemzetközi emberi jogok védelmének szerves részei. Az alkotmány hatodik cikkének második bekezdése tartalmazza azt a kijelentést, hogy az állam által hozott, a kisebbségek identitásának megőrzésére, fejlesztésére és kinyilvánítására tett védőintézkedéseknek a többségi román társadalom állampolgárainak viszonylatában szükségszerűen meg kell felelniük az egyenlőség és a diszkrimináció tilalma elvének. Itt szükséges megjegyeznünk, hogy az alkotmány 73. cikke alapján szinte minden kisebbségre vonatkozó törvény organikus törvénnyel szabályozható, vagyis a parlament mindkét házában többségi szavazata szükséges. Jelen pillanatban a magyar kisebbség általános nyelvhasználatát a 2001/215-ös közigazgatási törvény²¹ szabályozza, hangsúlyozottan elméletben. A törvény értelmében azokon a településeken, ahol a kisebbségi, esetünkben a magyar lakosság szá-

¹⁷ Románia alkotmánya, <<https://cv.prefectura.mai.gov.ro/wp-content/uploads/sites/41/2018/01/Romania-Alkotmánya.pdf>> (letöltve: 2019. 09. 28.).

¹⁸ FÁBIÁN, Gyula: A nemzeti kisebbségi jogok biztosításának alakulása Romániában 1918–2018, avagy „A gyulafehérvári ígéretek megtagadásától a Minority SafePack ellenzéséig – 100 év romániai kisebbségjogi történet, *Acta Univ. Sapientiae, Legal Studies*, 7/2, 2018, 165–261. p.

¹⁹ <<https://cv.prefectura.mai.gov.ro/wp-content/uploads/sites/41/2018/01/Romania-Alkotmánya.pdf>> (letöltve: 2019. 09. 28.).

²⁰ FÁBIÁN: i.m., 214 p.

²¹ 2019 júniusában a Dăncilă-kormány végül sürgősségi kormányrendelettel fogadta el a sokat vitatott, és az alkotmánybírást is megjárta új közigazgatási kódexet, amely 2020 januárjától lép életbe. Kisebbségi szempontból aggályos, hogy az új törvénykönyv már nem tartalmazza a kisebbségek anyanyelvhasználatát bővítő intézkedéseket. <<https://edirect.e-guvernare.ro/Uploads/Legi/11683/Legea%20215%20din%202001%20actualizata.pdf>> (letöltve: 2019. 10. 16.).

maránya eléri vagy meghaladja a 20%-ot, bizonyos közigazgatási nyelvhasználati jogokkal rendelkeznek.²² Ezen nyelvhasználati jogok azonban csupán fizikai (magán) személyekre vonatkoznak, gazdasági vagy civil szervezetek intézményi szinten nem élhetnek velük.

Hasonlóan foghíjas az osztrák alkotmány, amely kisebbségi népcsoportként hosszú évtizedekig csak a burgenlandi horvátokat, a karintiai és stájerországi szlovénokat ismerte el hivatalosan.²³ A burgenlandi magyar kisebbség csupán 1976-ban került a hivatalosan elismert és védett népcsoportok közé, a bécsi magyarok is csak 1992-től élvezhetik ezt a státuszt. A kisebbségek helyzetét az Államszerződés (Staatsvertrag BGBl 152/1955) rögzíti, melynek hatodik és hetedik cikkelye foglalkozik az általános emberi jogokkal. A dokumentum ezen belül foglalkozik a kisebbségi népcsoportokra vonatkozó, elsősorban az emberi jogokból levezetett szabályozással, melynek mindegyike tartalmazza az alapfokú anyanyelvi oktatáshoz való jogot. Az alkotmányos Államszerződés mellett a kisebbségi jogok törvényi keretét²⁴ az 1976-os Népcsoporttörvény biztosítja. Itt szükséges megjegyeznünk, hogy mindkét dokumentum sajátossága, hogy a burgenlandi magyarok és szlovákok számára a kisebbségi jogi kiváltságok autochton helyhez kötöttek. Tehát amennyiben ezen népcsoportok más tartományba költöznek, automatikusan elveszítik kisebbségi jogaikat annak ellenére, hogy a legutóbbi hivatalos adatok szerint Ausztriában egyre több magyar nemzetiségű lakos él, és ezen törvényi kikötést fel lehetne oldani.

Az aktuális osztrák kisebbségpolitika és a magyar kisebbségi népcsoportokra vonatkozó törvényi keret

Az adott nyelvet beszélők számaránya, a nyelv intézményi támogatottsága és státusza, valamint az, hogy az adott kisebbség hogyan tudja kiaknázni és kihasználni a törvények adta lehetőségeket, mind-mind az adott nyelv vitalitásának függvénye.²⁵ Az adott kisebbség erejét jelzi, hogy mennyire tudja érvényesíteni a törvény adta jogait, ugyanakkor az adott ország demokrácia-fej-

²² BOGDÁN Andrea – MOHÁCSÉK Magdolna: A nemzeti kisebbségek problémakörében illetékes közintézmények Romániában és a kisebbségi nyelvhasználat a közigazgatásban, *REGIO*, 2009, 20/2., 47–68. p.

²³ <https://ec.europa.eu/eurostat/en/search?p_auth=g9rarCjA&p_p_id=estatsearch-portlet_WAR_estatsearchportlet&p_p_lifecycle=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&estatsearchportlet_WAR_estatsearchportlet_action=search&text=bevölkerung+burgenland> (letöltve: 2019. 11. 02.).

²⁴ <<https://www.bmeia.gv.at/europa-aussenpolitik/menschenrechte/schwerpunktthemen/minderheitenrechte>> (letöltve: 2019. 11. 02.).

²⁵ RICENTO, Thomas: *An Introduction to Language Policy, Theory and Method*, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 2006, 63. p.

lettségét tükrözi az a mód, ahogyan kisebbségi népcsoportjait kezeli. Az éppen aktuális kül- és belpolitikai helyzet határozta és határozza meg az osztrák kisebbségpolitikát, nemzeti szintű, hosszú távú stratégia ezidáig nem született. Ausztriában a kisebbségekre vonatkozó törvényi keretet a következő időrendi dokumentumok szabályozták: elsőként az Osztrák-Magyar Monarchia 1867/142-es alaptörvénye, melyet az 1920/303-as számú Saint-German-i Államszerződés és az 1995/152-es számú Staatsvertrag²⁶ vagy Államszerződés követi. Az osztrák kisebbségpolitika hosszú ideig arra a második köztársaság idejében keletkezett elvre alapult, hogy az osztrák területen élő kisebbségi népcsoportoknak nem feltétlenül szükséges minden lehetséges emberi jogot biztosítani.²⁷ Elégséges csupán az, amit feltétlenül szükséges, ami a nemzeti és nemzetközi normák szerint kötelező. Ennek a hozzáállásnak tulajdonítható az a tény, hogy az Ausztria területén élő különböző népcsoportokat eltérő időben ismerte el az osztrák állam a területén élő őshonos kisebbségi népcsoportokként: mint korábban már említettük, 1955-ben a burgenlandi horvátok és a karintiai szlovének, 1976-ban a burgenlandi magyarok és a bécsi csehek, 1992-ben a Bécsben és környékén élő magyarok és szlovákok, 1993-ban a romák és a szintik kisebbségi jogai kerültek hivatalosan elismerésre.²⁸

Amint láttuk, Burgenland²⁹ két fontos kisebbségi népcsoportnak, az itt élő magyaroknak és horvátoknak ad otthont. A tartósan és hivatalosan itt élő magyar nyelvi közösség viszonylag kis számú, ám a magyar nyelv mégis hivatalos nyelvként van jelen négy felsőőri településen: Felsőpulya, Felsőőr, Alsóőr és Örsziget. Az itt élő magyarok számára az 1976-os Népcsoporttörvény (Volksgruppengesetz) a legfontosabb ilyen jellegű nemzeti dokumentum, amely elsőként ismeri el a magyar mint nemzeti kisebbség fogalmát Burgenland területén. Ugyanezen törvény támogatta a népcsoport-tanácsok létrejöttét, azonban konkrét részletek kidolgozása továbbra is a központi és tartományi kormány feladata maradt. Jelentős fejlődésről e téren sajnos nem számolhatunk be. A Magyar Népcsoport-tanács 1979-ben alakult, tagjai olyan osztrák állampolgárok lehetnek, akik parlamenti képviselővé választhatók, és elvárható tőlük, hogy képviselik a népcsoport érdekeit. Az eredetileg csupán a burgenlandi magyarokra vonatkozó törvényt 1992-ben sikerült a bécsi magyar tömbre is kiterjeszteni, a tanács tagjainak számát pedig 1993-ban 8-ról 16-ra emelték. A szervezet csupán tanácsadói joggal rendelkezik, hivatalos parlamenti képviselő nélkül, ám mindent megtesz azért, hogy a magyar

²⁶ A dokumentum csupán a burgenlandi horvátokat, a karintiai és stájerországi szlovénokat ismeri el kisebbségi népcsoportként.

²⁷ BAUMGARTNER, Gerhard: Minderheitenschutz versus Sprachunterricht – Zur Rolle der burgenlandischen Minderheiten Schulegesetze 1937 und 1994, In: *Vielfalt. 10 Jahre Minderheiten schulegesetz für das Burgenland*, Rötzer-Druck, Eisenstadt, 2004, 51–56. p.

²⁸ <<https://volksgruppen.orf.at/magyarok/stories/2975496/>> (letöltve: 2019. 11. 02.).

²⁹ Burgenland hivatalos lakossága az Eurostat 2018-es adatai szerint 292 675 fő, ebből 29 295 nem osztrák állampolgárságú lakos.

nyelv ne veszítsen pozíciójából. 2019. április 11-én a kismartoni Pedagógiai Főiskolán megtartotta alakuló ülését a „Képzési fórum a burgenlandi népcsoport nyelvekért” elnevezésű kezdeményezés. Forum 4 Burgenland³⁰ néven egy új grémiumot hoztak létre a népcsoportok képviselőivel melynek megalkulását a Burgenlandi Pedagógiai Főiskola, a Burgenlandi Oktatási Igazgatóság, valamint a Burgenlandi Magyarok, Romák és Horvátok Népfőiskolái közösen kezdeményezték azzal a szándékkal, hogy elmélyítsék az együttműködést, tapasztalatot, információkat cseréljenek, közös projekteket hozzanak létre, az osztrák hatóságok felé közösen képviseljék érdekeiket. A Burgenlandi Pedagógiai Főiskola célja, hogy az oktatási intézményben³¹ nagyobb szerepet kapjanak a népcsoport nyelvek, például magyartanár, illetve kétnyelvű magyar-német tanárképzés is folyik már. „Fontos, hogy a hallgatók, a fiatalok is belássák, mekkora jelentősége van annak, hogy a népcsoportok nyelveit tanulhatják, később pedig oktathatják. Szerintem ez a kezdeményezés Ausztria szerte is követendő példa lehet”³², mondta el a fórumon Zsótér Irisz, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület elnöke, a Magyar Népcsoport-tanács alelnöke.

Az aktuális román kisebbségpolitika és a magyar kisebbségi népcsoportra vonatkozó törvényi keret

A romániai kisebbségi jogi rendszer összhangban áll az érvényben lévő nemzetközi normákkal, amelyek biztosítják a nyelvi jogok meghatározott szintjét. Romániában is érvényben van egy külső és belső nyomásra kialakult jogi keret, amely „nem túl sok, de nem is túl kevés jogot biztosít”³³, hiszen a nyugati és euro-atlanti régióhoz való közeledés kategorikus feltétele a kisebbségi jogok rendezése. Mivel az európai gyakorlat korántsem egységes, Románia, az osztrák mintához viszonyítva jóval visszafogottabban, nem siet túlságosan bőkezűen biztosítani a kisebbségeket megillető jogokat, így a nemzetközi mezőny „alsó-közép”³⁴ részében található. Az utóbbi években számos kísérlet történt a már meglévő jogok további bővítésére, inkább kevesebb, mint több sikerrel. A nyelvi jogok használatát a közigazgatási egységekben a területiség elve szerint szabályozták.

A nyelvi jogok biztosítása az 1989-es forradalmi hatalomátvételt követően három lépcsőben valósult meg:

³⁰ <<https://volksgruppen.orf.at/v2/magyarok/stories/2975496/>> (letöltve: 2019. 11. 02.).

³¹ <<https://www.bildung-bgld.gv.at/schule-unterricht/minderheitenschulwesen/>> (letöltve: 2019. 11. 02.).

³² <<https://volksgruppen.orf.at/magyarok/stories/2975496/>> (letöltve: 2019. 11. 02.).

³³ VERESS Emőd: Nyelvhasználati jogok a román közigazgatásban, *Romániai magyar jogtudományi közlöny*, Sapientia EMT – RMJE, Kolozsvár, 2006, 35–41. p.

³⁴ Uo., 36. p.

- a) 1991-ben a mára már hatályon kívül helyezett közigazgatási törvény általánosan rendelkezik az anyanyelv-használati jogokról. A gyakorlatban ott létezett kisebbségi nyelvhasználat, ahol helyi szinten valamilyen kisebbségi politikai hatalom volt, például polgármester, megyei tanácselnök vagy tanácstag.
- b) az 1997/22-es sürgősségi kormányrendelet-tervezetet, mely a közigazgatás további reformját lett volna hivatott szolgálni, az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította és hatályon kívül helyezte.

Az 1999/188-as törvény a köztisztviselők jogállásáról rendelkezik, ennek értelmében bizonyos köztisztviselői állások betöltésének feltétele a kisebbségi nyelv ismerete lehet olyan településeken, ahol a kisebbség számaránya meghaladja a 20%-ot. Ezt a második időszakot teljesíti ki a 2001/215-ös, jelenleg is hatályban lévő törvény, amely a nyelvi jogok biztosításának kötelezettségét a kisebbség 20%-os számarányához köti. Egyes értelmezések szerint, ahol a számarány alatta van a küszöbnek, ott nem szükséges biztosítani a nyelvhasználati jogokat. „Az ilyen értelmezés téves. Ami 20% felett a közhatóságok számára kötelezettség, 20% alatt lehetőség.”³⁵

- c) a harmadik fázist a 2003-as, kettős jelentőségű alkotmánymódosítás jelenti: „az organikus törvényi szinten biztosított nyelvi jogokat alkotmányos szintre emeli, így garantálja azokat, másrészt pedig kiterjeszti az anyanyelvhasználati jogok területét az önkormányzati igazgatásról a területi (dekoncentrált) államigazgatásra is.”³⁶

A 2001/215-ös helyi közigazgatási törvény a következő jogokat és kötelezettségeket tartalmazza³⁷:

- a nemzeti kisebbségek nyelvének használata a helyi és megyei tanácsüléseken, amennyiben valamely nemzeti kisebbséghez tartozó tanácsosok számaránya a tanácsosok összlétszámának egyötöde. Ebben az esetben gondoskodni kell román nyelvű fordításról;
- a helyi és megyei tanácsülések napirendjének közzététele a nemzeti kisebbség nyelvén;
- a helyi és megyei tanács normatív jellegű határozatainak kötelező, valamint az egyéni határozatok, kérés esetén, kisebbségi nyelven való közlése;
- a helyi közigazgatási hatóságok szerveivel, az alárendelt közintézményekkel és dekoncentrált közszolgálati képviselőkkel kisebbségi nyelven való kommunikáció;

³⁵ Uo., 38. p.

³⁶ Uo., 40. p.

³⁷ BOGDÁN-MOHÁCSÉK: i.m., 64. p.

Számos szabályozott helyzet vonatkozásában hiányzik a részletesen kidolgozott alkalmazási rendelkezéscsomag. Részben kidolgozott alkalmazási rendelkezések ismeretesek a kétnyelvű helységnévtáblák, intézményi feliratok, névhasználathoz kapcsolódó anyakönyvi bejegyzések vagy közkapcsolatok és tájékoztatás szintjén. A kettős utcanév-feliratozás, a magyar helységnevek hivatalos dokumentumokban való használata esetében inkább csak megengedő jellegű, általános törvényes előírás használatos. A többnyelvű helységnévtáblák állítása kizárólag az önkormányzatok jogköre, az épp regnáló politikai hatalom jóindulatától függ. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a kisebbségi nyelvi jogok alkalmazására vonatkozó államigazgatási és helyi szintű törvények alkalmazása között jelentős különbség tapasztalható, hiszen előbbi esetében a törvényes keret kimerül az általános előírások szintjén, az önkormányzati előírások sokkal inkább követik az adott közösség igényeit és elvárásait. Különösen jellemző ez a magyar nyelv viszonylatában a magyar határ menti megyék településeinek esetében.

Osztrák vonatkozásban a magyar nyelv hivatalos nyelvként van jelen négy felsőori településen: Felsőpulya, Felsőőr, Alsóőr és Őrsziget településeken, ahol a magyar nyelv közigazgatásban való alkalmazása hivatalosan elismert. 2000-ben jelent meg a Topográfia-rendelet³⁸, ami nagyjából 70 év mulasztását pótolta. A jogszabálynak köszönhetően többnyelvű helységnévtáblákkal gazdagodott a fent említett négy település, valamint Ausztria területén minden olyan település, ahol a hivatalos törvények értelmében elismert kisebbségi népcsoport él. A Topográfia-rendelet mellett a szintén 2000-ben hatályba lépő hivatali nyelvhasználatra vonatkozó törvény szabályozza a közigazgatási nyelvhasználatra vonatkozó előírásokat. Ennek értelmében a fent említett települések hivatalaiban engedélyezett a teljeskörű magyar nyelvű ügyintézés. Ugyanakkor fel kell hívnunk a figyelmet egy viszonylag általános jelenségre: noha bárki rendelkezésére állnak a magyar nyelvű nyomtatványok, ezeket leginkább az emigráns magyarok használják és nem az őshonos lakosság.³⁹ A jelenség magyarázata valószínűleg abban rejlik, hogy az emigráns lakosok nem beszélnek jól a német nyelvet, ellentétben az őslakossággal, ezért szívesebben intézik ügyeiket a saját anyanyelvükön. Sajnos a bécsi magyar kisebbség nem részesül ily mértékben a közigazgatási nyelvi jogok szabályozásából, itt viszont a nyelvi gyakorlat gazdasággal való összefonódása szembetűnőbb: a jegyautomaták, parkolóautomaták többnyelvű feliratai segítik a magyar ajkú felhasználókat, a múzeumok, színházak honlapja magyar nyelven is elérhető.

³⁸ Topographieverordnung BGBl II. 170/2000.

³⁹ SZOTÁK Szilvia: Az osztrák nyelv- és kisebbségpolitika legújabb diskurzusai, In: EPLÉNYI-KÁNTOR: *i.m.*, 122–143. p.

Összefoglaló javaslatok

Burgenland és a Partium esetében számos hasonlóság és különbség került felszínre elemzésünk során. Láthattuk azt, hogy az Európai Unió tagországaiként Ausztria és Románia egyaránt felelősséget vállal őshonos kisebbségi csoportjaiért, jogaik törvényi biztosításáért. Mindkét állam ratifikálta és törvényeibe beépítette a nemzetközi előírások kisebbségi jogokra vonatkozó szabályrendszerét, azonban nem jelenthetjük ki teljes bizonyossággal, hogy ezt tiszta szívvvel és maximális jóindulattal teszik. Az osztrák állam a területén élő őshonos kisebbségekkel szembeni viszonya jelentősen megengedőbb, ezt a helyi közigazgatás szintjén is alkalmazzák, esetünkben négy burgenlandi faluban hivatalos nyelv a magyar. Románia esetében ilyen törvénykezésről nem beszélhetünk, holott a Székelyföld és a Partium megyéinek területén számos olyan kisebb település található, ahol a magyar nemzetiségű lakosság számára jelentős többséget mutat. Ez a törvényi keret jelentősen megkönnyítheti a hivatalos ügyintézés, a helyi közösség szociális és gazdasági életét.

Románia az osztrák állammal ellentétben egyetlen őshonos kisebbség nyelvét sem ismeri el hivatalos nyelvként. A 2001/215-ös helyi közigazgatási törvény előírásainak betartása nehézkes, nacionalista ideológiáktól fűtött, gyakran megosztó még a helyi közösség számára is. 2019-es sürgősségi kormányrendelettel elfogadott módosításai méginkább visszavetik a kisebbségi anyanyelvhasználat biztosításának és bővítésének lehetőségeit. Mivel Burgenland jelentős gazdasági lehetőségekkel várja a dolgozni vágyó magyarokat, a magyar nyelvhasználat iránti közhangulat itt sokkal megengedőbb, mint román viszonylatban. Kívánatos lenne a közösségi megítélés javítása, a magyar nyelv használata iránti igény növelése: a magyar oktatás, a magyar nyelv és kultúra népszerűsítése az első lépés lehet az elsősorban román területeken jelentkező történelmi-politikai előítétek feloldására.

Az 1998-ban hatályba lépett Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját⁴⁰ Ausztria 2001-ben ratifikálta többek között a magyar nyelvre vonatkozóan is, Románia 2008-ban tette ugyanezt. A Charta előírásai mindkét ország egész területén általánosan érvényesek⁴¹ az adott állam által hivatalosan elismert etnikai népcsoportok esetében. Ausztria esetében a negyedik monitoring ciklus ajánlásainak eredményeképp a Tanács négy lényeges ajánlást⁴² fogalmazott meg: strukturált nyelvpolitika bevezetése minden, a területén el-

⁴⁰ <<http://epa.oszk.hu/00000/00036/00012/pdf/09.pdf>> (letöltve: 2019. 10. 17.).

⁴¹ KARDOS Gábor: *Kisebbségek: konfliktusok és garanciák*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2007, 72–88. p.

⁴² Recommendation CM/RecChL(2018)3 of the Committee of Ministers on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Austria <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016807b4267> (letöltve: 2019. 11. 02.).

ismert kisebbségi nyelv védelmének és népszerűsítésének esetében, különösen Bécsben, a kisebbségi nyelvhasználat széleskörű használatára vonatkozó feltételek megkönnyítése. A regionális vagy kisebbségi nyelvekhez tartozó kultúrák általános jogalkotásba való be-emelése és széleskörű alkalmazása, Burgenland esetében a horvát, magyar és szlovén nyelv közigazgatási és törvénykezési szintre emelése, valamint ugyanezen nyelvek esetében az írott sajtó jelentősebb támogatása. Románia esetében a második monitoring ciklust követő tanácsi ajánlások a következők:⁴³ a kisebbségi népcsoportok nyelvének közigazgatásban való használata a lakosság számarányának megfelelően, az oktatás területén szorgalmazzák a pedagógusképzés fontosságát a kisebbségi nyelvek oktatásának tekintetében, eképp biztosítva az anyanyelvi oktatás lehetőségét és folytonosságát, az anyanyelvi kultúra széleskörű ápolását és hatékony védelmét. Amint az megállapított, mindkét államban kívánatos lenne a Charta előírásainak hatékonyabb betartása és alkalmazása, az ehhez szükséges törvényi keret szükség szerinti kialakítása, illetve bővítése, hiszen az Ausztriára jellemző külső migráció és a Romániára jellemző belső migráció (a partiumi megyék vonzó célpontot jelentenek az ország szegényebb megyéiből származó lakosság számára) egyre inkább megkívánja elsősorban a helyi szintű nyelvi jogok helyzetének törvényi szintű rendezését és betartását.

Ausztria 2017-ben a negyedik monitoring ciklusra került sor a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény esetében. A végső ajánlások⁴⁴ még egy olyan modell-jellegű ország, mint Ausztria esetében is számos területen javasolnak változtatásokat, kiegészítéseket: azonnali ajánlásokként fogalmazták meg a jogmodernizáció és jogharmonizáció szükségességét a kisebbségi jogok – egyéni jogok területén, a jog előtti egyenlőséget minden kisebbségi népcsoport-hoz tartozó polgár esetében, utalva a kisebbségi jogok, különösen a nyelvi jogok fontosságára, illetve a Népcsoport-tanács strukturális, funkcionális és képviseleti reformját illetően. További ajánlasként mutat rá a helyi, regionális és állami közigazgatási hatóságok és kisebbségi népcsoportok képviselői közötti párbeszéd szükségességére, az etnikai kisebbség tagjainak a közigazgatási eljárások további egyszerűsítése és könnyítése, az egyenlő bánásmód elvének ombudsmani szintű védelmére. Lényeges elemként említi a kisebbségi nyelven működő médiához való könnyebb hozzáférés fontosságát, a kisebbségi oktatás folyamatos és hatékony fejlesztését különös tekintettel a kisebbségi nyelvhasználat bátorítására és terjesztésére.

⁴³ Recommendation CM/RecChL(2018)3 of the Committee of Ministers on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Romania. <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016807b4268> (letöltve: 2019. 11. 02.).

⁴⁴ Resolution CM/ResCMN(2017)6 on the implementation of the FCPNM by Austria <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168075f884> (letöltve: 2019. 11. 02.).

Románia esetében a negyedik monitoring ciklust követő végső ajánlások⁴⁵ elsősorban jogi és közigazgatási területre vonatkoznak. Ennek megfelelően Románia köteles, minden további késedelem nélkül, a nemzeti kisebbségek képviselőivel konzultálva haladéktalanul kidolgozni és alkalmazni egy, a kisebbségi jogok védelmével kapcsolatos összevont és koherens jogi keretet; fokozza a nemzeti kisebbségek, különös tekintettel a romák által elszenvedett egyenlőtlenség és megkülönböztetés megelőzésére és leküzdésére irányuló erőfeszítéseket; haladéktalanul tegyen célzott és hatékony intézkedéseket a faji vagy idegengyűlölő indítékkal elkövetett bűncselekmények megelőzése, kivizsgálása és üldözése érdekében; sürgősen vizsgálja felül a választásokra vonatkozó jogi és adminisztratív rendelkezéseket annak érdekében, hogy megteremtse a szabad és tisztességes verseny feltételeit a választási folyamatban a nemzeti kisebbségeket képviselő különböző szervezetek számára.

Amint azt a fentiekben számba vettük, mindkét ország kisebbségvédelmi politikája terén számos hiányosságot és megoldásra váró feladatot sikerült beazonosítani, a legjelentősebb hiányosság azonban továbbra is a politikai szándék terén mutatkozik. Ausztria csupán a legszükségesebb kisebbségi, azon belül is csupán a nemzetközi előírásoknak megfelelő jogokat biztosítja a magyar nyelvet beszélő őshonos kisebbség számára, Románia esetében pedig ennyiről sem beszélhetünk. Mivel mindkét magyar népcsoport esetében viszonylag gyenge érdekvégyesítő erőről beszélhetünk, a kívánt eredmények csupán jelentős politikai akarattal, diplomáciai segítséggel és higgadtsággal érhetők el.

⁴⁵ Resolution CM/ResCMN(2017)6 on the implementation of the FCPNM by Romania <<https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-romania-adopted-on-22-june-2017/168078af76>> (letöltve: 2019. 11. 02.).